

Надута Т. В.,

*кандидат філологічних наук, преподаватель
кафедры сравнительной филологии восточных и англоязычных стран
Днепропетровского национального университета имени Олеся Гончара*

ИМАГОЛОГИЧЕСКИЕ ОСОБЕННОСТИ ТВОРЧЕСТВА ЭМИ ТАН

Аннотация. В статье в русле имагологической проблематики выстраивается анализ произведений сино-американской писательницы Эми Тан. Особое внимание уделяется имагологическому потенциалу сино-американского дискурса и переменчивому соотношению между сино-американским «Своим» и китайским «Другим».

Ключевые слова: сино-американская литература, идентичность, Свой – Чужой/Иной, гибридность, транскультура.

Эми Тан (р. 1952, англ. Amy Tan, кит. 譚恩美) – автор шести романов, двух книг для детей, эссеист и сценарист, обладатель множества премий в области литературы – считается одним из самых выдающихся представителей американской литературы XX–XXI ст., однако ее литературные произведения до сих пор остаются недостаточно исследованными на постсоветском пространстве.

Бикультурный феномен творчества американской писательницы китайского происхождения, по мнению видного ученого Г. Блума, не вписывается ни в рамки «этнической литературы США», ни в сложившийся стереотип «гибридности». Творчество писательницы, которая родилась и получила образование в США, где живет и пишет о Китае и китайской культуре уже более полувека, представляет особый интерес в аспекте имагологии. Язык и культура Китая, также как и язык и культура Америки, являются личностной и творческой составляющей «феномена Эми Тан».

В данной работе творчество писателя изучается в аспекте имагологической проблематики, в центре которой – семантико-поэтологические особенности художественной репрезентации образов Востока и Запада, Китая и Америки.

В литературоведческих и культурологических работах последних лет осмысление сино-американской литературы пока не стало предметом серьезных компаративных исследований. Литературоведы отмечают необходимость отхода от этноцентрических и эссенциалистских трактовок (Б. Эндерсон, Б. Адамс, Г. Блум, Д. Л. Мэдсен, Р. Чоу, Л. Л. Чен, Э. Лю, Ту Вейминг), подчеркивая, что механическое соединение черт американскости и китайскости не способно объяснить природу новых транскультурных явлений в литературе США. Анализ сино-американского дискурса в творчестве Э. Тан позволяет обозначить новые перспективы в литературоведческом изучении имагологических проблем, связанных с художественной реконструкцией социально-культурных концептов и этнических стереотипов.

Литературная имагология, как и этноимагология, изучает образы стран и национальных характеров в рам-

ках дистинкции «Свой – Чужой». Но в отличие от других видов имагологических исследований это связано не с рациональной концептуализацией факта, включенного в систему политического, культурного, антропологического дискурса, а с исследованием художественной, творческой контекстуализации этих фактов культуры. Отсюда безусловная значимость изучения образа страны и народа как единицы художественности, а не как «правды» референта. Отмечая, что литература – это не окно в мир, не фотография этого мира, Г. Блум предостерегает исследователей этнической литературы об опасности превращения литературоведения в дополнение к культурологическому знанию, подчеркивая, что такой подход игнорирует важность изучения художественно-эстетических особенностей произведения [2, 7].

Имагологический аспект национального самоопределения, из которого вытекает базовая дистинкция «Я – Другой», осмыслен в историческом контексте в работе Дж. Лирсена «Поэтика и антропология национального характера (1500-2000)» [1, 63]. Однако, как свидетельствуют разработки ученых-компаративистов, имагологические категории не ограничиваются рамками такой дихотомии. Ж.-М. Мура выделял два типа категории «Другой» («the Other»), которые он обозначил как «Чужой» («stranger») и «Иной» («foreigner») [5, 2]. М. Швидерска предпочитает термины «alter» и «alius», где alter («Другой») – это художественный образ, сконструированный на основе позитивных или негативных этнических или национальных стереотипов; «alius» («Иной») – располагается вне рамок определенной группы, нации или культуры и репрезентируется как художественный образ с символическими или метафорическими функциями [там же]. Так, строгая дистинкция Свой – Чужой для бикультурного писателя утратила объяснительную силу, поэтому для изучения имагологической проблематики творчества Э.Тан мы, следуя логике размышлений Ж.-М. Мура и М. Швидерской, обратились к категориям «Иной» и «Иной, но тоже Свой».

Об утрате актуальности изучения современной литературы в условиях глобализации в категориях Свой – Чужой пишет и Х. Бхабха. Исследование сложного процесса художественной репрезентации имиджа Китая как Другого, но для сино-американского писателя тоже Своего, вписывание явлений одной культуры в контекст другой осмысляются с позиций, которые Х. Бхабха обозначает как «the one-in-the-other» и «not quites». Ученый предлагает иной подход к анализу творчества писателей с корнями в другой культуре, когда бинарные концепции идентичности, разработанные постколониальными этноцентристскими теориями, не в состоянии объяснить сложность возникающих новых литературных феноменов.

Поняття Иной и Чужой в літературній імагології не розроблені на художественному бікультурному матеріалі. В контексті дослідження романів Е. Тан ми пропонуємо залишити категорію Чужого лише для пояснення випадків аналізу очевидної чужості сприйнятих першого покоління китайських матерей їх народженими в Америці дочками. Поняття «Иного» багато може пояснити в особливостях сино-американського дискурсу. Так, матери и дочери в романе «Клуб радости и удачи» («The Joy Luck Club», 1989), будучи сино-американками, в випадках, коли не розуміють одна одну, схильні виділяти іную для себе частину ідентичності в співбесіднику: «Why do you Americans have only these morbid thoughts in your mind? – cried my mother in Chinese» [7, 103]. Виявлення в собі китайськості завжди сприймається сино-американськими героїнями романів Е. Тан скептично. Героїня Ліна Сент-Клер з здивуванням констатує: «I began to see terrible things. I saw these things with my Chinese eyes, the part of me I got from my mother... And when I became older, I could see things that Caucasian girls at school did not» [7, 103-104].

«Клуб Радости и Удачи» – це не тільки сімейна сага про життя китайців в американській середі, але і роман-колізія взаємоотражень, знань про світ китайських матерей і «американського знання» їх дочок. Це світ Сходу і Заходу в взаємному відображенні. Імагологічний аналіз дає підставу зробити висновок про те, що це провідне не про різницю між Своєю і Чужим/Іншим, а про світ, в якому герої вже не можуть вважати ні своєю, ні чужим, так як він для них і то, і інше. Поступове прийняття Иного Своїм, усвідомлення його як частини себе веде в цьому романі Емі Тан до розв'язання багатьох питань, з якими стикаються герої. В центрі сино-американського дискурсу виникає проблема складності долі людини, наповненої спробами з'єднати і прожити роз'єднаність східного і західного, черпаючи духовну силу і досвід з двох культур.

Проблематика «інаковості» китайської складової сучасної сино-американської літератури була відзначена дослідницею Ю. Сизар в зв'язі з аналізом роману «Жена Кухонного бога» («The Kitchen God's Wife», 1991): «Тан додала реальність китайського світу поза американського досвіду ... Підняв питання про глибину американських знань стосовно Иного в їх культурі, наскільки «іним» є те, що відчувалося як далеке і Чуже, Емі Тан значно розширила представлення про американський літературний канон» [3, 46]. Писатель створює особистий, ліричний, драматичний образ Китаю, який ніяк не відповідає визначенням «орнаментальної китайщини» (Френк Чин), екзотичної привабливості (Шен-Мэй Ма), і не зводимо до протиставленню східного варварства і деспотизму американської цивілізованості (Белла Адамс), до нової обертки Орієнталізму («packaging Orientalism», С.-С. Вонг) – всі ці концепції, які протягом довгого часу визначали ведучі стратегії в дослідженні сино-американського дискурсу і його китайської складової як дистриктивно Чужого для літератури американського мейнстріма.

Національно-культурна самоідентифікація героїв романів Е. Тан походить по відношенню і до китайському, і до американському мистецтву. В основі такого художественного

синтезу елементів китайської і західної культури знаходиться відкриття духовної цінності загальнолюдського. Семантико-поетологічний аналіз роману «Сто тайних почуттів» («The Hundred Secret Senses», 1995) дозволяють зробити висновок, що це роман про те, як сприймаються і як репрезентуються не існуючі одна без другої риси нової сино-американської ідентичності людини, у якого є головне право на свободу вибору. Емі Тан розробила ускладнені форми репрезентації зовнішньої проблеми «гібридності», як би відкриваючи теоретиками складність і драматизм транскультурних процесів в самоопределенні людини в світі.

В центрі роману – проблематизація національно-культурної самоідентифікації в образах двох сводних сестер: сино-американки Олівії Лагуни і китайки Кван Лі. На фоні своєї інаковості для оточуючої її прийомної сім'ї американська дійсність є незрозумілою і таємничою для Кван. Для неї роль «Иного» (але не Чужого, завдяки зв'язкам родства і дружби) виконує Америка: «When I first arrived in the United States ... you told me rabbits laid eggs once a year and dead people came out of caves to look for them» [6, 242]. Так Кван і залишилася в невідомості про народне повір'я про те, що пасхальні кролики приносять крашені пасхальні яйця. Образ Кван – найбільш загадковий і містичний серед усіх героїв романів Е. Тан. Вона одночасно «своя» і «чужая» для китайської і американської культур, для світу живих і мертвих. З точки зору імагології образ Кван цікавий тим, що він не має встановленого «Другого»: і «свое», і «чужое» в ній нестабільно і може змінюватися на діаметрально протилежне. З образом Кван пов'язані багато прихованих значень роману, «расекретити» які можна лише при «пристальному читанні», сопоставляючи з історією Олівії.

Динаміка образу сино-американки Олівії, відкриваючи цілісність своєї природи в Китаї, вистроєна в романі від повного неприязню і відчуження від китайського в собі до досягнення власного «я». Кван своїми розповідями про Китаї (десь важливі не стільки «факти» історій про минуле життя і не містична екзотика «тайних почуттів», а світогляд в цілому, життєві орієнтири) готує майбутню духовну трансформацію Олівії, вводячи її в культуру своїх коренів ще в Америці. По прибуттю в Китай Олівія не тільки починає «вспоминати» себе в минулому житті, але відкриває для себе «свій» Китай, ту «китайськість», яку в своїй американській життєвій боротьбі намагалася придушити. Змінюється її роль в імагологічній оптиці роману. Якщо раніше вона була глядачем, який відкидав, розчаровувався, розбачував один за одним варіанти «китайськості», осмислені як «китайщина», то тепер вона бачить Китай зсередини, виробляє те, що було приховано в ній самій і тому це справжнє. Епіфанічно як миттєве озарення в відкритті своїх коренів приходять суттєво китайське: «And being here, I feel as if the membrane separating the two halves of my life has finally been shed» [6, 205]. Восстановлено кровозв'язок між китайським і американським в її розділеному на дві половинки серці. Вона – не гібрид сино-американськості, придуманий теоретиками, а вільна особистість, сама вибираюча до якої культури належить.

Проблема свободы выбора героем своей культурной идентичности разрабатывается и в романе Э. Тан «Долина изумлений» («The Valley of Amazement», 2013), пока не получившем откликов ни на родине писателя, ни за рубежом. В центре сюжета – история жизни девушки Вайолет Минтёрн, рожденной в Китае от матери-американки и отца-китайца. Для нее проблема «гибридности» – выдумка теоретиков, так как главным режиссером своей судьбы с ролью по своему собственному выбору, и в малом, и в большом, является она сама. Это юмористически раскрыто в сценах, когда она, руководствуясь жизненными ситуациями, в совершенстве владеет китайским и английским языками, сама выбирает, какому имиджу соответствовать: китаянки – «... the Western half of me had disappeared... My true face was still there, what had always been there: the phoenix eyes... The same Chinese mask appeared», или американки – «I remade myself into Edward's legal wife... the new Mrs. Ivory spoke no Chinese in public..., and she joined the American Club» [8, 134; 288].

Имагологически сложная система взаимоотражений гетеро- и автоимиджей, разнообразных, сложно взаимодействующих между собой «чужих», «иных» и «своих», художественно выстроенная в романе «Спасение тонущих рыб» («Saving Fish from Drowning», 2005), открывает новаторство Эми Тан в репрезентации транскультурной имагологической модели сино-американскости. Богатая галерея образов участников экскурсии – своеобразный срез современного американского «высшего общества». По мере развертывания сюжета автор, используя технику постмодернистского пастиша, иронично описывает изменения в поведении героев, в основе которых – перестройка стереотипов, связанная со столкновением с иными культурами, укладом жизни и характерами, принять которые американским туристам оказывается непросто. Полифония «разных голосов» у Э. Тан превращается в полифонию образов воображаемого «Иного». Этот имагологический аспект в романе Э. Тан проявлен в способе изображения героев – персонажи изображены глазами других героев, через призму их убеждений и стремлений. В «Спасении тонущих рыб» не один образ «Другого», а целый ряд сложно переотраженных с точек зрения разных культурных традиций «Иных». Художественное пространство этого романа представляет лабиринт транскультурных имиджей, объединенных не этничностью, а сутью человеческого, вечными и для Востока и для Запада духовными ценностями. Не случайно, творчество писателя все чаще связывают с всемирной литературой.

В произведениях Эми Тан создается осложненный, с множеством новых транскультурных оттенков, имидж сино-американской идентичности. Транскультурное твор-

чество Эми Тан, как и многих современных азиатско-американских писателей, которое не сводимо к диаде Свой – Чужой, представляет особый интерес для компаративного литературно-имагологического исследования, расширяя пространство этой науки. Известный компаративист-имаголог Х. Дизеринк подчеркнул, что будущее литературной имагологии связано с изучением таких «постнациональных моделей идентичности» [151].

Литература:

1. Beller M., Leerssen J.T. Imagology: The Cultural Construction and Literary Representation of National Characters: a Critical Survey / [ed. by Manfred Beller, Joseph Leerssen]. – Amsterdam-NY: Rodopi, 2007. – 476 p.
2. Bloom H. Asian-American writers / Harold Bloom. – NY: Bloom's Literary Criticism, 2009. – 219 p.
3. Caesar J. Patriarchy, Imperialism, and Knowledge in The Kitchen God's Wife/ Judith Caesar // Amy Tan [ed. by Harold Bloom]. – NY: Infobase Publishing, 2009. – P. 37–49.
4. Dyserinck H. Imagology and the Problem of Ethnic Identity [Электронный ресурс] / H. Dyserinck // Intercultural Studies: Scholarly Review of the IAIS. – 2003. – №1. – Режим доступа к тексту: <http://www.interculturalstudies.org>.
5. Swiderska M. Comparativist Imagology and the Phenomenon of Strangeness [Электронный ресурс] / M. Świderska // Comparative Literature and Culture. – 2013. – Vol. 15 (7). – Режим доступа к тексту: <http://dx.doi.org/10.7771>
6. Tan A. The Hundred Secret Senses / Amy Tan. – NY: Penguin Books, 2010. – 358 p.
7. Tan A. The Joy Luck Club / Amy Tan. – NY: Penguin Books, 2006. – 288 p.
8. Tan A. The Valley of Amazement/ Amy Tan. – NY: HarperCollins Publishers, 2013. – 589 p.

Надута Т. В. Имагологічні особливості творчості Ем Тан

Анотація. У статті у руслі имагологічної проблематики вибудовується аналіз творів сино-американської письменниці Емі Тан. Особлива увага приділяється имагологічному потенціалу сино-американського дискурсу та нестійкому співвідношенню сино-американського «Свого» із китайським «Чужим».

Ключові слова: сино-американська література, ідентичність, Свій-Чужий/Інший, гібридність, транскультура.

Nadutaya T. Imagological peculiarities in Amy Tan's writings

Summary. The article deals with the analysis of imagological aspects in Amy Tan's writings. Special emphasis is laid on literary images specific to Chinese American discourse and on variable relations between Chinese American «Self» and Chinese «Other».

Key words: Chinese American literature, identity, the Self – the Other, hybridity, transculture.